

AKTUALIZACE JAZYKOVÉ NORMY V PŘEKLADU (France Prešeren v českém překladu Josefa Hiršala)

Česká slovenistika se odedávna a poměrně důkladně věnovala stěžejní postavě slovinské literatury 19. století, Francemu Prešernovi (1800–1849). Četné jsou také pokusy o překlady tohoto básníka do češtiny. Začínají ještě za života Prešernova překlady F. L. Čelakovského, dále se jich chopili mj. F. Doucha, J. Penížek, J. Borecký či J. Hiršal. A právě tato cesta jednoho překladu klade velmi zajímavé otázky také pokud jde o teoretický přístup k překládanému textu.

Prešernova poezie je z překladatelského hlediska poměrně obtížná. Vyniká půvabnou melodičností a hudebností, často náročným myšlenkovým obsahem, na druhou stranu má ovšem také některé nedokonalosti a slabiny (např. malou slovní zásobu danou stavem slovinského jazyka v jeho době, jeho dílo čítá cca 2700 slov). Také proto snad byla snaha českých překladatelů převést Prešerna do češtiny tolik složitá a plná kroků stranou i vyložených nezdarů.

Mezi všemi vyniká kvalitou i básnickou sdělností překlad Josefa Hiršala vydaný r. 1978 v nakladatelství Odeon s názvem *Můj sen šel po hlavě*. První knižní překlad z Prešernovy tvorby vydal však již r. 1882 v Jičíně Josef Penížek. Příznačný pro přístup obou těchto překladatelů je již sám výběr překládaných básní. Penížek volí standardní postup a představuje Prešernovo dílo v celé jeho šíři; tiskne jak milostné básně, tak metafyzické, příležitostně i pokusy o epiku, gazely, epigramy, balady i sonety. Naproti tomu Hiršal z Prešerenova díla jednostranně vybírá jen lyriku metafyzickou, příp. milostnou (cyklus *Věvec sonetů*) a torzo rozsáhlejší epické skladby *Křest na Savici*. Jednoznačně tak z textu vybírá to, co může být pro dnešního čtenáře bližší a živější.

Ještě zásadnější posuny v Hiršalově překladu lze nalézt v jazykové výstavbě básní. Hiršal na jedné straně používá jazyk, pro nějž je rozhodující novodobá norma; na druhou stranu tento jazyk silně archaizuje, a to nejen v rovině slovní zásoby, ale také v syntaxi, ve stylistických básnických figu-

rách (např. inverzní slovosled) atd. Výrazně tak aktualizuje normu jazyka 19. století. Současně však se tato norma aktualizuje jen výběrem určitých jevů a typických figur. Tyto archaizmy nemají funkci ozvláštnění, poetizace básnického textu, ale stávají se svěbytným znakem, odkazujícím na jistou vrstvu jazyka a jistý jazykový kontext. Promítneme-li si toto hledisko i do recepce textu, lze mluvit také o aktualizaci jazykového povědomí recipienta.

Všechny tyto aktualizace v textu jsou vlastním vkladem překladatele. Prešernovy básně jsou psány dobově neutrálním básnickým jazykem, dobovou básnickou normou. Hiršalova aktualizace se odvolává na recipientovo *povědomí* o básnické a jazykové normě češtiny v jistém stádiu jejího vývoje.

Jaký cíl a efekt přináší tedy Hiršalův přístup k textu?

Znakovost jazykové aktualizace v kontextu celého textu je signálem pro posun recepce textu. Stává se rastrem, skrze který je text vnímán a interpretován. Přináší si tak sebou svou vlastní interpretační cestu. Posouvá obraz Prešerna ve prospěch básníka-metafyzika. Prešeren je zařazován do jazykového kontextu českého romantismu, a jsou tak předinterpretovány jeho literárně historické parametry. Vnímání textu českým čtenářem tak nemůže odhlédnout od tohoto kontextu, jemuž se překlad imanentně hlásí.

Ve veršové stavbě je patrné zpřesňování jambického spádu. U Penízka směrem k typickému pojetí jambu u lumírovců, tj. k trocheji s předzáškou, u Hiršala k posílení trojslabičných začátků veršů a posílení vzestupného zakončení verše. S tím souvisí také Hiršalovy odkazy na typickou máchovskou figuru, která posiluje jambické zakončení verše, (asociuje známá máchovská oxymora *ztrhané strůny zvuk, vyhaslé lampy svit...* z jedné z nejznámějších částí *Máje*). Původní Prešerenovy básně přitom mají mnohem volnější rytmický spád, než jak je tomu v obou zmíněných českých překladech.

Hiršal posílil Prešernovy verše i na jiných místech a opět mu byl zdrojem především slovník českého romantismu. Jedním z typických případů je obraz *padne v hrob*, kterým překládá Prešernův verš: *ko ne bo več méne*.

Hiršal tak vkládá do svého překladu nepatřičnou znakovost, prvky, jež v originále nejsou a nemají v něm ani žádnou jinou oporu. Jiří Levý ve své knize *Umění překladu* tuto situaci popisuje na příkladu Dona Quijota: *Cervantesův Don Quijote byl napsán jazykem neutrálním, pro současného čtenáře dobově i národně bezpříznakovým, tedy nikoli archaickým: je logické jej překládat zase bezpříznakovým jazykem domácím. Kdybychom jej překládali archaickou češtinou, přestala by být pouhým materiálem, vy-*

stoupila by do popředí nezvyklá forma, a ta by se stala nositelem jistých hodnot významových. (s. 118).

Rýsuji se zde dva základní přístupy k takové deviaci textu. Buď lze tento postup měnící originální znění předem striktně ostrakizovat, nebo připustit možnost provedení jistých změn a sledovat dále jejich funkčnost. V našem textu je efekt a intence změn dosti zfetelná. Pomáhá najít oporu textu v našem literárním povědomí, najít pro u nás nepříliš známého autora potenciální místo v kontextu české literární recepce. Učiněné změny spojují Prešernovu tvorbu a její český kontext, protějšek, je využito řady zřetelných paralel k tvorbě Karla Hynka Máchy, s nímž má Prešernovo dílo řadu zajímavých paralel i z literárně historického hlediska (jejich společné lublaňské setkání). Prostý výraz Prešernův je zde oděn do košatého máchovského jazyka.

Hiršalův překlad a změny oproti originálu tak našly jisté oprávnění v literárně historickém pozadí pro překlad. Prešeren je tu skvěle zprostředkován ve většině svých pozitivních kvalit-hudebnost, myšlenková hloubka, prožitek, obraznost. Nelze ovšem tento příklad generalizovat. Deformace jazyka originálu znamená zásadní zásah do textu. Jazyk je nositelem důležitých konotací, stylistických, pragmatických, ale též mimojazykových, literárně historických atd. Porušení původního jazykového podloží textu znamená také posun všech těchto rovin, s nimiž dílo úzce komunikuje a na něž je vázáno.

Literatura:

LEVÝ, J.: Umění překladu. Praha 1963.

PREŠEREN, F.: Básně. Jičín 1882.

PREŠEREN, F.: Zbrano delo. Prva knjiga. Poezije. Ljubljana 1965.

PREŠEREN, F.: Můj sen šel po hladině. Praha 1978.